INVESTITSIYA LOYHALARIGA TA'SIR QILUVCHI RISKLARNI KAMAYTIRISH YO'LLARI

Shakirova Nigora Axralovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Statistika kafedrasi PhD, dotsenti
Elektron pochta:
shakirova0130@gmail.com
Orcid:0009-0006-5025-4764
Ruzimatova Shaxzoda Saloxitdin qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
''Moliya va moliyaviy texnalogiyalar" fakulteti talabasi
Elektron pochta:
ruzimatovashaxzoda921@gmail.com
Orcid:0009-0002-8989-5594

Annotatsiya

Mazkur maqolada investitsiya loyhalariga ta'sir qiluvchi risklarni kamaytirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – risklarni butunlay bartaraf etish emas, balki ularni boshqarish, nazorat qilish yoki qayta taqsimlash orqali loyihaning zaifligini kamaytirishdir. Maqolada risklarni kamaytirishning to'rt asosiy yo'nalishi — shartnoma vositalari, tizimli boshqaruv asoslari, moliyaviy vositalar va institutsional mexanizmlar — ko'rib chiqiladi. O'zbekiston amaliyoti misolida Risklarni boshqarish inshooti (RMF) platformasini yaratish, qisman kredit kafolatlari (PCG) va xalqaro konsultantlarni dastlabki bosqichlarda jalb qilish kabi tendensiyalar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: investitsiya loyihasi, risklarni kamaytirish, shartnoma vositalari,qisman kredit kafolati,davlat-xususiy sheriklik, risk taqsimlash, shartnoma dizayni.

Способы снижения рисков, влияющих на инвестиционные проекты

Шакирова Нигора Ахраловна
Ташкентский государственный экономический университет
Кафедра статистики, PhD, доцент
Email:shakirova0130@gmail.com
ORCID: 0009-0006-5025-4764
Рузиматова Шахзода Салохитдин кизи
Ташкентский государственный экономический университет
Факультет финансов и финансовых технологий, студентка
Email:ruzimatovashaxzoda921@gmail.com
ORCID: 0009-0002-8989-5594

Аннотация

В статье анализируются теоретические и практические аспекты снижения рисков, влияющих на инвестиционные проекты. Основная цель исследования заключается не в полном устранении рисков, а в снижении уязвимости проекта посредством управления рисками, контроля или их перераспределения. В статье рассматриваются четыре ключевых подхода к снижению рисков: договорные инструменты, системы управления рисками, финансовые инструменты и институциональные механизмы. На примере опыта Узбекистана анализируются такие тенденции, как создание платформы механизма управления рисками (RMF), использование частичных кредитных гарантий (PCG) и привлечение международных консультантов на начальных этапах реализации проектов.

Ключевые слова: инвестиционный проект, снижение рисков, договорные механизмы, частичная кредитная гарантия, государственно-частное партнерство, разделение рисков, структурирование контракта.

Ways to Mitigate Risks Affecting Investment Projects

Shakirova Nigora Axralovna
Tashkent State University of Economics
Department of Statistics, PhD, Associate Professor
Email:shakirova0130@gmail.com
ORCID: 0009-0006-5025-4764
Ruzimatova Shaxzoda Saloxitdin qizi
Tashkent State University of Economics
Faculty of Finance and Financial Technologies, Student
Email:ruzimatovashaxzoda921@gmail.com
ORCID: 0009-0002-8989-5594

Abstract

This article analyzes the theoretical and practical aspects of mitigating risks that affect investment projects. The primary objective of the research is not to eliminate risks entirely, but to reduce project vulnerability through risk management, control, or reallocation. The article examines four key approaches to risk mitigation: contractual instruments, systematic management frameworks, financial instruments, and institutional mechanisms. Drawing on the experience of Uzbekistan, the study analyzes trends such as the creation of a Risk Management Facility (RMF) platform, the use of Partial Credit Guarantees (PCGs), and the engagement of international consultants during the initial stages.

Keywords: investment project, risk mitigation, contractual mechanisms, partial credit guarantee, public-private partnership, risk sharing, contract design.

KIRISH

Investitsiya loyihasi – foyda, daromad yoki ijtimoiy natijaga erishish uchun mablag‘ yo‘naltirish rejasidir. Asosiy bosqichlari quyidagilardan iborat:

Tayyorlov - g‘oya va dastlabki hisob-kitoblar.

Ekspertiza – qonun-qoidalar va xavflarni baholash.

Moliyalashtirish – pul ajratish yoki investor topish.

Amalga oshirish – loyihani qurish yoki ishga tushirish.

Shaffoflik, korrupsiyaga qarshi kurashish ya'ni maxsus ekspertiza va baholashdan o'tkazish, barqarorlik muhim talablari hisoblanadi. [1]

Investitsiya loyihalarini amalga oshirishda har doim turli xatarlar yuzaga kelishi va bu xatarlar loyihaning kutilayotgan natijalariga ta'sir qilishi mumkin. Global iqtisodiyotda kuzatilayotgan beqarorlik, geosiyosiy ziddiyatlar va texnalogik o'zgarishlar investitsiya faoliyatidagi noaniqlikni yanada kuchaytirmoqda. Shuning uchun, investitsiya loyihalariga ta'sir qiluvchi risklarni aniqlash va ularni kamaytirish yo'llarini ishlab chiqish zamonaviy iqtisodiyotning muhim vazifalaridan biridir.

Risk- bu taxmin qilinayotgan investitsion loyihani amalga oshirishda to'liq sharoitlardan biroz chekinilganda daromadlarni ololmaslik yoki zararlarning paydo bo'lib qolish ehtimolligidir. Shuningdek, kutilishi mumkin bo'lgan xatar – bu investitsiyadan mo'ljallangan foydani olish jarayoni kabi noumidsizlikdir.

Investitsiya riski deb, loyihaga qo'yilgan maqsad natijalariga erishmaslik ehtimoli tushuniladi. Riskning aniq turlarini tasniflash uchun noaniqlik tushunchasi ham sinonim sifatida foydalaniladi. Ya'ni noaniqlik tushunchasi deganda, loyihani amalga oshirish shart-sharoitlari haqidagi ma'lumotlarni aniq yoki to'liq emasligi tushuniladi. Masalan, inflyatsiya haqidagi, texnika va texnalogiyalardagi o'zgarishlar haqidagi, obyektning qurilish va foydalanishga topshirish muddatlari haqidagi, xarajat va natijalarning noaniq hisob-kitobi kabi ma'lumotlarning to'la yoki aniq emasligi natijasida noaniqlik kelib chiqadi.[2]

Risklar turlicha tasniflanadi: tizimli (bozor, inflyatsiya, foiz stavkalari) va tizimsiz (loyihaga xos texnik,boshqaruv, moliyaviy) risklar; ichki va tashqi omillar ta'sirida yuzaga keladigan risklar.

Risklarni tavsiflashda ikkita asosiy mezonga ajratiladi: mumkin bo'lgan yo'qotishlar darajasi va xatar ehtimoli. Agar salbiy hodisaning yuzaga kelish ehtimoli juda past bo'lsa yoki xatar tufayli yo'qotish darajasi investitsion loyihaning

maqsadli natijalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmasa, bu risklarni e’tiborga olmaslik mumkin. [3]

ADABIYOT SHARHI

Investitsiya loyihalariga ta’sir qiluvchi risklarni kamaytirish yo‘llarining nazariy asoslari va ijtimoiy-iqtisodiy ta’sirini o‘rganishda bir qator xorijiy va mahalliy mualliflarning ilmiy tadqiqotlari mavjud.

Timothy Havranek, Doug MacNair — Multicriteria Decision Making: Systems Modeling, Risk Assessment, and Financial Analysis for Technical Projects (2023, De Gruyter): Ushbu kitob ko‘p mezonli qaror qabul qilish (MCDM) asosida investitsiya loyihalarini baholashning amaliy bosqichma-bosqich jarayonini taqdim etadi. Monte-Karlo simulyatsiyasidan MS Excel muhitida foydalanishni o‘rgatadi. [4]

A.V. Vorontsovskiy — Управление рисками (2025, Yurayt): Rossiyalik muallifning ushbu darsligi real iqtisodiyot sohasida biznes uchun riskli qarorlar qabul qilish nazariyasi asoslarini, moddiy investitsiyalarni baholashda riskni hisobga olish usullarini va shartnoma hamda real optsionlar asosida risklarni boshqarish imkoniyatlarini yoritadi. [5]

A.A. Grigoryeva, O.V. Rostova, S.V. Shirokova — Математические и инструментальные методы в управлении рисками инвестиционных проектов (2025, POLITEKh-PRESS): Ushbu qo‘llanma investitsiya loyihalari risklarini boshqarishda statistik modellashtirish, sezgirlik tahlili, Monte-Karlo simulyatsiyasi va mashinaviy o‘rganish usullarini o‘rgatadi. [6]

O‘zbekistonlik olimlar, izlanuvchilar tomonidan ham investitsiya va risklar masalasi yuzasidan tadqiqotlar olib borilmoqda.

Karimov N.G., Xojimatov R.X., Razzoqov J.X. — Investitsiya (2019, TDIU). Ushbu o‘quv qo‘llanma investitsiyalarning iqtisodiy mazmuni, investitsiya jarayonlari, kapital qo‘yilmalar va ularning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli kabi masalalarni qamrab oladi. [7]

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

O‘zbekiston investitsiya loyihalarida risklarni kamaytirishning zamonaviy arxitekturasi shartnoma, moliyaviy va institutsional vositalarning sinergik kombinatsiyasidan iborat. Ya’ni bu turli xil risklarni kamaytirish vositalarini birgalikda, o‘zaro bog‘liq holda qo‘llashdir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zaiflikni kamaytirish tahdidni pasaytirishdan ko‘ra samaraliroq strategiya hisoblanadi. [8]

Misol uchun, sug‘urta, zaxira fondlari va kafolat mexanizmlarining birgalikda qo‘llanishi yakka vositalarga qaraganda ancha samarali. Osiyo Taraqqiyot Banki (ADB)ning Samarqand 1 va 2 loyihalarida 85 million AQSH dollarigacha kredit kafolatlari qo‘llanilib, bu 1,2 milliard AQSH dollaridan ortiq xususiy kapitalni jalb qilishga imkon berdi. [9]

Shuningdek, Jahon bankining Global loyiha tayyorlash fondi (GFPP) tomonidan 2 million AQSH dollari miqdorida grant ajratilib, Risklarni boshqarish inshooti (RMF) yaratilmoqda. Bu platforma Xalqaro Tiklanish va Taraqqiyot Banki (IBRD) kafolat vositalaridan foydalanishni soddalashtirib, UzEnergoSotish kabi davlat korxonalarining shartnoma majburiyatlarini qo‘llab-quvvatlaydi. [10]

2024-yil yakuniga ko‘ra, O‘zbekistonda Davlat-Xususiy Sheriklik (DXSH) loyihalarining umumiy qiymati 31 milliard AQSH dollarini (YaIMning 27 %ni) tashkil etdi. Ushbu loyihalarning 93 foizi energetika sektoriga to‘g‘ri keladi. Bu ko‘rsatkich O‘zbekistonni mintaqadagi eng yirik DXSH bozorlaridan biriga aylantiradi.

Tadqiqot natijalari xalqaro ilmiy adabiyotlardagi asosiy xulosalarga mos keladi. Xususan: Zaiflikni kamaytirish tamoyili. Islom Taraqqiyot Banki (IDB) tadqiqotlari risklarni boshqarishning profilaktik xususiyatga ega bo‘lishi kerakligini ta’kidlaydi: muammolar yuzaga kelgandan keyin reaksiya ko‘rsatish yetarli emas, balki har bir riskning ehtimoli va ta’sirini oldindan aniqlash zarur. Shuningdek, shartnoma dizaynining ahamiyati ham juda muhim. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, risklar ularni boshqarishga qodir bo‘lgan tomonga taqsimlanishi kerak. O‘zbekiston amaliyotida bu tamoyil qisman kredit kafolati (PCG) mexanizmlari

orqali amalga oshirilmoqda. Bundan tashqari, tadqiqotlar sug‘urta va zaxira fondlarining birgalikda qo‘llanishi halokatli zarar ehtimolini keskin kamaytirishini tasdiqlaydi.

Iqtisodiyot va moliya vazirligi tarkibida Fiskal risklarni baholash departamenti (FRAD) faoliyat yuritadi. U DXSh loyihalaridan kelib chiqadigan davlatning shartli majburiyatlarini to‘playdi va monitoring qiladi, har yili umumiy fiskal majburiyatlarni hisoblab chiqadi va Vazirlar Mahkamasiga DXSH kafolatlariga byudjet cheklovlarini taklif qiladi. Jahon bankining kafolat platformasi birinchi yilida 77 ta loyihani qo‘llab-quvvatlash uchun 12,3 milliard AQSH dollari miqdorida kafolatlar taqdim etdi. [11]

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot natijalariga asoslanib,bir qator tavsiyalar ishlab chiqildi. Jumladan, moliyaviy vositalar kombinatsiyasini kengaytirish.

Qisman Kredit Kafolati (PCG), sug‘urta va zaxira fondlarining birgalikda qo‘llanishini rag‘batlantirish, shuningdek, yangi moliyaviy instrumentlarni joriy etish.

RMF platformasini tezroq ishga tushirish va xalqaro konsultantlarni loyihalarning dastlabki bosqichlarida jalb qilish amaliyotini kengaytirish.

Energetikadan tashqari transport, sog‘liqni saqlash va ta’lim sohalarida ham risklarni boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqish.

Tahlil natijalari shuni ko’rsatadiki, O‘zbekiston investitsiya loyihalarida risklarni kamaytirishning zamonaviy tizimi shakllanmoqda. Shartnoma, moliyaviy va institutsional vositalarning sinergik kombinatsiyasi loyiha barqarorligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. PCG mexanizmlari, RMF platformasi va FRAD tizimi bu yo’nalishdagi asosiy yutuqlar sifatida e’tirof etilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1.LEX.UZhttps://share.google/XzEofHDpn9pswWhrP

2.https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/iqtisodiyot/investitsiya-risklari-va-ularni-pasaytirish-yo-llari-1

3.https://imrs.uz/files/news/ru/507784.pdf?file=/files/news/ru/507784.pdf#17#12

4.https://doi.org/10.1515/9783110765861

5.https://library.bmstu.ru/Catalog/Details/Urait/5960D9CE-3264-4E39-99B6-D690D823363E#fulltext

6.https://elib.spbstu.ru/dl/2/i25-319.pdf/info#1

7.https://namdu.uz/pdf-viewer/media/Books/pdf/2026/darsliklar/60410500-Moliya_va_moliyaviy_texnologiyalar/1_19_Investitsiyalar/7_Karimov_N_G_Xojimatov_R_X_Razzoqov_J_X_Investitsiya_O_quv_qo_llanma_T_TDIU_2019_343_b.pdf/?_x_output_type_b6db407c4_=embedded_pdf#86#80

8.https://www.adb.org/news/adb-partners-sign-deal-build-landmark-solar-battery-power-plants-uzbekistan-largest-central-asia?__cf_chl_rt_tk=HUrau1B8NnK28TDy0hNpYG9Mc1UWR2mTkGL2E0KhZds-1761960985-1.0.1.1-.1Uw.dpS_9JxCl1C9f9hVqo8klWavQkbTnhFA_FxYvA

9. GFPP: Driving Sustainable Infrastructure and Private Sector Growth in Uzbekistan https://gov.uz/en/imv/news/view/65971

10. Uzbekistan and Public-Private Partnerships: Country Lessons, Republic of Uzbekistan in: Selected Issues Papers Volume 2025 Issue 087 (2025)https://www.elibrary.imf.org/view/journals/018/2025/087/article-A001-en.xml#1 https://www.elibrary.imf.org/view/journals/018/2025/087/article-A001-en.xml#1

11. Uzbekistan and Public-Private Partnerships: Country Lessons, Republic of Uzbekistan in: Selected Issues Papers Volume 2025 Issue 087 (2025)https://www.elibrary.imf.org/view/journals/018/2025/087/article-A001-en.xml#1

https://www.elibrary.imf.org/view/journals/018/2025/087/article-A001-en.xml#1